

LIETUVIŲ
LITERATŪROS
IR TAUTOSAKOS
INSTITUTAS

INSTITUTE OF
LITHUANIAN
LITERATURE
AND FOLKLORE

ISSN 1822-3656

EARLY
LITHUANIAN
LITERATURE
56

VILNIUS 2023

SENOJI
LIETUVOS
LITERATŪRA

56

Redakcinė kolegija / Editorial board

vyriausiasis redaktorius / editor-in-chief
doc. dr. MINTAUTAS ČIURINSKAS
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas /
Institute of Lithuanian Literature and Folklore

doc. dr. DALIA DILYTĖ
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas /
Institute of Lithuanian Literature and Folklore

doc. dr. ONA DILYTĖ-ČIURINSKIENĖ
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas /
Institute of Lithuanian Literature and Folklore

prof. dr. PIETRO U. DINI
Università di Pisa / University of Pisa

prof. habil. dr. JOLANTA GELUMBECKAITĖ
Goethe-Universität Frankfurt am Main /
Goethe University Frankfurt

doc. dr. DARIUS KUOLYS
Vilniaus universitetas / Vilnius University

doc. habil. dr. ILJA LEMEŠKIN
Univerzita Karlova v Praze /
Charles University in Prague

doc. dr. SIGITAS NARBUTAS
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių
biblioteka / Wroblewski Library of the
Lithuanian Academy of Sciences

dr. ŽIVILĖ NEDZINSKAITĖ
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas /
Institute of Lithuanian Literature and Folklore

prof. dr. ZHANNA NEKRASHEVICH-
KAROTKAJA
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu /
Adam Mickiewicz University in Poznań

prof. habil. dr. JAKUB NIEDŹWIEDŹ
Uniwersytet Jagielloński (Kraków) /
Jagiellonian University (Cracow)

prof. habil. dr. MATHIAS NIENDORF
Greifswalder universitet / Universität Greifswald

prof. DIRK SACRÉ
Katholieke Universiteit Leuven /
Catholic University of Leuven

dr. CHRISTIANE SCHILLER
Humboldtų universitetas Berlyne /
Humboldt University of Berlin

doc. habil. dr. VAIDAS ŠEFERIS
Masaryko universitetas Brno (Čekija) /
Masarykova univerzita Brno

dr. MAGDALENA ŚLUSARSKA
Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk
(Warszawa) / The Institute of Literary Research
of the Polish Academy of Sciences (Warsaw)

prof. habil. dr. SERGEJUS TEMČINAS
Lietuvių kalbos institutas, Lietuvių literatūros ir
tautosakos institutas / Institute of Lithuanian
Language, Institute of Lithuanian Literature and
Folklore

prof. habil. dr. EUGENIJA ULČINAITĖ
Vilniaus universitetas / Vilnius University

prof. habil. dr. PIOTR URBAŃSKI
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu /
Adam Mickiewicz University in Poznań

dr. MIKAS VAICEKAUSKAS
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas /
Institute of Lithuanian Literature and Folklore

dr. ASTA VAŠKELIENĖ
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas /
Institute of Lithuanian Literature and Folklore

Sudarė, parengė / Compiled by ASTA VAŠKELIENĖ

Redagavo / Edited by ASTA VAŠKELIENĖ

Santraukas į anglų kalbą vertė / Summaries translated by DIANA BARTKUTĖ BARNARD

Projektą pagal „Valstybinę liuanistinių tyrimų ir sklaidos
2016–2024 metų programą“ finansavo
Lietuvos mokslo taryba
Projekto finansavimo sutarties Nr. P-LIP-22-74

© Rokas Gelažius, apipavidalinimas, 2023

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2023

Išėina dukart per metus

ISSN 1822-3656

Senoji Lietuvos literatūra referuojama tarptautinėse duomenų bazėse

MLA International Bibliography ir *EBSCO Discovery Service*

Turinys

- 9 PRATARMĖ. *Asta Vaškelienė*

STRIPS NIAI

- 15 ROMA BONČKUTĖ. Odinas Daukanto panteone
- 43 SERGEJUS TEMČINAS. Linguistic Metamorphoses of the Kievan Caves Paterikon
- 56 MATAS GRUBLIAUSKAS. Požiūris į valstybės pareigūnus ir jų veiklos principus Vilniaus jėzuitų politiniuose tekstuose XVII a.
- 90 СЕРГЕЙ ЮРЬЕВИЧ ТЕМЧИН. Киево-печерский иеромонах Мартирий (XV в.): уточнение объема творчества
- 106 DALIA DILYTĖ. Simono Daukanto Fedras
- 127 KĘSTUTIS GUDMANTAS. Veliuonos magdeburgijos 1443 m. metų falsifikatas

PUBLIKACIJOS

- 165 ADAM STANKEVIČ. Bylų patikėtinio Juozapo Tado Jarockio tribunoliniai pasakojimai (XVIII amžius)
- 187 KRONIKA. *Eleonora Terleckienė, Žavinta Sidabraitė, Simona Mocejūnaitė-Vaitkienė, Asta Vaškelienė*

Contents

- 9 FOREWORD. *Asta Vaškeliene*

ARTICLES

- 15 ROMA BONČKUTĖ. Odin in Daukantas's Pantheon
- 43 SERGEJUS TEMČINAS. Linguistic Metamorphoses of the Kievan Caves Paterikon
- 56 MATAS GRUBLIAUSKAS. The Attitude towards Public Magistrates and their Principles of Practice in the Political Texts of the Jesuits of Vilnius in the Seventeenth Century
- 90 СЕРГЕЙ ЮРЬЕВИЧ ТЕМЧИН. The Kiev-Pechersk hieromonk Martyrius (the 15th century): clarifying the scope of his works
- 106 DALIA DILYTĖ. Simonas Daukantas's Phaedrus
- 127 KĘSTUTIS GUDMANTAS. The Forgery of Magdeburg Rights for Veliuona (the Late Eighteenth Century): Its Copies, the History of the Text, and the Circumstances of Its Creation

PUBLICATIONS

- 165 ADAM STANKEVIČ. Stories from the Tribunal by Juozapas Tadas Jarockis, an Agent (the Eighteenth Century)
- 187 CHRONICLE. *Eleonora Terleckienė, Žavinta Sidabraitė, Simona Mocejūnaitė-Vaitkienė, Asta Vaškeliene*

Pratarmė

DOI: <https://doi.org/10.51554/SLL.23.56.o8>

Ši *Senosios Lietuvos literatūros* numerį sudaro įvairiatemių straipsnių blokas ir, kaip įprasta, „Publikacijų“ bei „Kronikos“ skyrelis.

Roma Bončkutė straipsnyje „Odinas Daukanto panteone“ analizuoja Simono Daukanto teiginį, kad Odinas buvo antrasis lietuvių / baltų visuomenės modernizotojas, gyvenęs II a. pr. Kr. Autorė pirmiausia apžvelgia Daukanto domėjimosi Odinu istoriją, po to analizuoja Odino poveikslą veikale *BUDA Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū* (1845). Straipsnyje pirmą kartą Daukanto sukurta Odino figūra palyginta su 1826 m. žurnalo *Le Catholique* šaltiniu. Daukantas, remdamasis šio žurnalo pirmajame numeryje paskelbtu straipsniu apie tai, kaip žyniai kūrė įstatymus primityviaisiais laikais „De l'ère primitive des législations sacerdotales“, Odiną vaizduoja kaip lietuvių / baltų naujųjų įstatymų ir religijos, kurioje garbintas vienas aukščiausias dievas Tėvūnas, arba Perūnas, kūrėją. Odiną įvedęs į lietuvių kultūrinių herojų panteoną, Daukantas savo giminės mitologiją susieja su Odino vardu. Odino figūros sąsaja su runomis ir puiki iškalba leido Daukantui, romantizmo individualizmo paveiktam, laikyti save unikaliu istoriku, turinčiu ypatingą užduotį kelti lietuvius iš sąstingio, primenant jų didingą praeitį.

Daukanto temą tik jau kitu aspektu tęsia Dalia Dilytė. Jos straipsnyje „Simono Daukanto Fedras“ išsamiai nagrinėjamas Daukanto atliktas pirmasis romėnų pasakėtininko Fedro vertimas į lietuvių kalbą. Nors moksliniame diskurse šis vertimas buvo žinomas, tačiau nuodugniai neanalizuotas. Dilytės tyrime siekiama išryškinti Daukanto pasirinktus vertimo principus, aptarti jam būdingus ypatumus, nurodyti teigiamybės ir trūkumus.

Sergejaus Temčino straipsnyje „Киево-печерский иеромонах Мартирий (XV в.): уточнение объема творчества“ („Kijevo Olų vienuolyno hierovieniuolis Martirijus (XV a.): kūrybos apimties nustatymas“) nagrinėjamas Kijevo Olų vienuolyno hierovieniuolio Martirijaus, mažai žinomo XV amžiaus rusėnų himnografo, sudariusio, kaip manoma, verstų Bizantijos akatistų savaitinį ciklą, prie kurio jis pridėjo dvi savo paties kurtas kompozicijas, kūrybos apimtį klausimas. Martirijaus darbo apimtį ir svarbą atskleidžia anoniminis rankraštinis tekstas „Ikų giedojimo seka“ (ikais graikiškai vadinami akatistai). Be to, du akatistai, skirti Visiems šventiesiems (šeštadieniui) ir Jonui Aukšaburniui (sekmadieniui), pavieniuose nuorašuose, kaip rodo pavadinimai, aiškiai priskiriami šiam autoriui. Neseniai jam buvo priskirta ir malda Jonui Aukšaburniui, lydinti jo autorinį akatistą šiam šventajam: jos tekste Aukšaburnis prašomas priimti jam skirtus ikus (akatistą) kaip dovaną. Straipsnyje nurodomi minėtų tikrųjų ir numanomų Martirijaus himnografinių ir eucho-grafinių kūrinių rankraštiniai nuorašai ir argumentuojama jo autorystė vien tik dviejų akatistų – Visiems šventiesiems ir Jonui Aukšaburniui – atžvilgiu. Martirijaus kurti bažnytiniai slavų akatistai tapo pirmaisiais originaliais šio žanro kūriniais Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir, ko gero, visose rytų slavų žemėse. Straipsnyje publikuojama anoniminė (tikriausiai vėlesnio autoriaus rašyta) „Ikų giedojimo seka“.

Šiame numeryje publikuojamame kitame Sergejaus Temčino straipsnyje, pavadintame „Linguistic Metamorphoses of the Kievan Caves Paterikon“ („Kijevo Olų paterikono kalbinės metamorfozės“), analizuojamos dvi naujai išaiškintos rusėniškos Kijevo Olų Paterikono rankraštinės versijos, iš esmės keičiančios šio teksto kalbinę istoriją ir vedančios prie naujų išvadų. Visose kalbinėse Kijevo Olų paterikono versijose matyti rytų slavų daugybiniai bandymai lingvistiškai nostrifikuoti jo tekstą pritaikant jį dinamiškai besikeičiančiai socialinei ir kalbinei aplinkai, jie iliustruoja rusėnų raštijos daugiakalbiškumą. Trys jos rašomosios kalbos iš keturių (rusėnų, lenkų ir bažnytinė slavų) buvo aktyviai įtrauktos į šio kūrinio kalbinę istoriją, ir vien lotynų kalba liko proceso nuošalyje dėl savo elitinio pobūdžio.

Mato Grubliausko straipsnyje „Požiūris į valstybės pareigūnus ir jų veiklos principus Vilniaus jėzuitų politiniuose tekstuose XVII a.“ apmąstoma valdančiojo elito, arba valstybės pareigūnų, įvaidžio kūrimo praktika, atskleidžianti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės jėzuitų publicistiniuose ir

literatūriniuose tekstuose. Grubliausias pastebi, kad nuo XVII a. juose ima ryškėti valstybės pareigūnų savybės bei jų veiklos principus analizuojantys svarstymai, ilgainiui transformavęsi į akademinį diskursą. Jėzuitai, kaip neabejotinai įtakingiausi LDK akademinio gyvenimo dalyviai, savo darbuose – scholastinėje mokslo ir filosofijos tradicijoje – ėmėsi svarstyti apie įvairias valstybines pareigybes: Lukas Zaluskis – apie valdovo patarėjus ir dvariškius, Aronas Aleksandras Olizarovijus – apie teisėjus, Andrius Boreiša – apie dvariškius, Kristupas Pucilovskis – apie bažnyčios pareigūnus. Taip vilniškiai jėzuitai įsiliejo į Vakarų Europos jėzuitų „politikų“ knygų tradiciją ir įtvirtino ją LDK politiniame diskurse. Straipsnyje, be Vilniaus akademijos profesorių, aptariami keturių Vakarų Europos jėzuitų Juano de Marianos, Pedro de Ribadeneiros, Carlo Scribanio ir Adamo Contzeno traktatai. Šių tekstų analizė parodo, kokią vaidmenį politikos mokslo kontekste atliko Vilniaus jėzuitai.

Kęstutis Gudmantas straipsnyje „Veliuonos magdeburgijos falsifikatas (XVIII a. pab.): nuorašai, teksto istorija ir sukūrimo aplinkybės“ nagrinėja vadinamąją „Žygimanto Barzdotojo privilegiją“, kuria 1443 m. Veliuonai esą buvusi suteikta Magdeburgo teisė ir apibrėžtos Veliuonos bažnyčios žemių ribos. Straipsnyje apžvelgiami XVIII a. pabaigoje sukurto falsifikato nuorašai, istoriografija, klastotės sukūrimo aplinkybės, politinis ir sociokultūrinis kontekstas.

Skyrelyje „Publikacijos“ kartu su lydimuoju straipsniu skelbiami Adamo Stankevičiaus parengti šaltiniai „Bylų patikėtinio Juozapo Tado Jarockio tribunoliniai pasakojimai (XVIII amžius)“. Publikaciją sudaro trys pasakojimai („Vaito sūnus“, „Smėlis raštininkui“ ir „Riteris su kirasa“), kuriuose aprašomos aukščiausiąjame LDK bajorų teisme – Lietuvos Vyriausiajame Tribunole – valdant karaliui Augustui III susiklosčiusios humoristinės situacijos. Įdomu tai, kad šiems pasakojimams buvo suteikta literatūrinė forma, o duomenys apie atsitikimų herojus (teismo pareigūnus, gynėjus) ir konkrečias aplinkybes buvo kaip galima labiau nuasmeninti. Pasakojimus užrašė Breslaujos pavieta bajoras Juozapas Tadas Jarockis, kuris XVIII a. viduryje dirbo bylų patikėtinio Lietuvos Vyriausiajame Tribunole. Pasakojimai buvo įtraukti į Jarockio XVIII a. antroje pusėje sudarytą rankraštinę knygą, autoriaus pavadintą „manuskriptu“, kuri šiuo metu yra saugoma Lietuvos valstybės istorijos archyve. Šaltinių tekstai skelbiami originalo kalba (lenkų, su tarpais lotynų ir rusėnų kalbomis) pateikiant jų lietuvišką vertimą.

Skyrelyje „Kronika“ prisimenami svarbesnieji 2023 m. antrojo pusmečio renginiai: Jano Kochanowskio epigramų knygos *Fraszki / Niekai*, Liudviko Rėzos poezijos rinkinio *Prutena* pristatymai, plačiai aprašoma Lietuvių literatūros ir tautosakos institute vykusi mokslinė konferencija *Senosios literatūros aprėptys: nuo Vilniaus iki Karaliaučiaus (XXIII Jurgio Lebedžio skaitymai, skiriami Vilniaus 700 metų jubiliejui ir Jurgio Lebedžio 110 metų sukakčiai paminėti)* ir kt.

ASTA VAŠKELIENĖ
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
asta@liti.lt
<https://orcid.org/0000-0002-9146-3427>

Vilnius, 2023 m. gruodžio 30 d.